

УДК 355.23:358.2(063)

О.М. Купчак

ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Вивчення сформованості передумов до формування писемного мовлення в учнів початкових класів, розроблено схему обстеження, та календарно-тематичне планування для дітей зі схильністю до утруднень в процесі опанування читанням і письмом.

Ключові слова: писемне мовлення, передумови, базові компоненти, готовність, схильність, читання, письмо.

Изучение сформированности предисловий к формированию письма в учащихся начальных классов, разработана схема обследования и календарно-тематическое планирование для детей из склонностями к трудностям в процессе изучения чтения и письма.

Ключевые слова: письменная речь, предисловия, базовые компоненты, готовность, склонности, чтение, письмо.

Навчання у школі ставить певні вимоги до розвитку мовлення. Особливе місце займає навчання дітей фонетично і граматично вірному письму, від рівня сформованості якого залежить успішність подальшого засвоєння програмового матеріалу.

Не успішність з письма негативно впливає на формування особистості дитини на трьох рівнях: емоційному, когнітивному, поведінковому. Все це спричиняє до шкільної, а в подальшому до соціальної дезадаптації. Оволодіння операціями процесу письма в даний час розглядаються в різних аспектах: клінічному, психологічному, нейропсихологічному, психолінгвістичному, педагогічному (Т. В. Ахутіна, Л. Н. Ефименкова, А. Н. Корнев, Р. І. Лалаєва, Р.Є. Левіна, Є. А. Логінова, Н. А. Нікашина, Л. Г. Парамонова, І. М. Садовнікова, Л. Ф. Спірова, О. А. Токарева, М. Є. Хватцев, С. М. Шаховська, А.В. Ястребова. Але в той же час проблема корекції порушень письма все ще залишається актуальною. Це пов'язано з недостатньою ефективністю традиційних методик корекції дисграфії, зі збільшенням числа учнів з порушеннями письма, а також з ускладненням симптоматики і механізмів цього порушення.

Проблема успішності і неуспішності в засвоєнні знань завжди була

предметом дослідження ряду педагогів, логопедів і психологів. Протягом багатьох років вчені намагаються з'ясувати причини невстигання окремих школярів з різних навчальних предметів, намітити шляхи усунення цих явищ, знайти такі засоби, форми і методи навчання, які б покращали успіхи у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок.

Як показали дослідження таких вчених як А.В.Ястребова, Т.П.Бессонова, Л.С.Винокур, Т.І.Лалаєва, І.М.Садовнікова, що 1/3 школярів з дефектами мовлення є невстигаючими. Насамперед, це діти з фонетико-фонематичним недорозвитком (ФФН) і нерізковираженим загальним недорозвитком мовлення (НВЗНМ). Згідно з дослідженнями М.В.Шевченко рівень засвоєння учнями знань визначається збереженістю та функціональною зрілістю аналізаторів, станом усного мовлення, рівнем розвитку загальних розумових здібностей, мотивами навчання і практичними навичками.

Виходячи з цього М.В. Шевченко пропонує поділ цих дітей на 4 типи:

I тип - учні з високим рівнем розвитку лінгвістичних та розумових здібностей. Самостійні у вирішенні завдань. Неуспішність, як правило, викликана порушенням зорового сприймання, аналізу і синтезу та оптико-просторових уявлень, є вади короткотривалої пам'яті.

II тип - середній рівень розвитку навчальних лінгвістичних здібностей та розумова норма. Самостійно виконують завдання, але потребують постійної уваги і допомоги. Неуспішність обумовлена недостатнім рівнем розвитку короткотривалої і довготривалої пам'яті, нестійкістю уваги і таких лінгвістичних здібностей, як кодування, декодування та вибір фонем.

III тип - низький рівень розвитку лінгвістичних здібностей та зниження розумових здібностей. Причини неуспішності - недостатня сформованість смислового сприймання мовлення, обсягу вербальної оперативної пам'яті, ймовірного прогнозування, звукобуквенного кодування і декодування: фонематичних уявлень, організації індивідуального досвіду та знань: оволодіння вербальними поняттями і словником.

IV тип - низький рівень розвитку лінгвістичних здібностей та різні ступені лінгвістичних порушень. Стійка неуспішність викликана не сформованістю логічних операцій, низьким рівнем мовленнєвих здібностей. Є грубі порушення зв'язного мовлення, смислового сприймання мовлення, звукобуквенного кодування і декодування, грубо порушені фонематичні процеси і фонематичні уявлення.

Діти у яких порушена тільки звуковимова рідко відчують труднощі у навчанні і найчастіше їхня неуспішність пов'язана з психологічними проблемами (заниженою самооцінкою, порушенням

уваги, пам'яті).

В літературі вказується ці труднощі обумовленні:

1. Порушенням операційного, мотиваційного, цільового компонентів учбової діяльності, в основі яких лежать індивідуальні особливості психіки дитини.

2. Вадами вимови, які не виправлені у дошкільному віці, навіть якщо вони не поєднуються з іншими порушеннями та все одно суттєво впливають на успішність молодших школярів внаслідок неприйняття однолітками цих дітей, відчуття дискомфорту та сором'язливості, підвищення шкільної тривожності.

3. Більш серйозним є проблеми дітей, коли вади вимови поєднуються з порушенням формування різних психічних процесів, а саме: мислення, пам'яті, уваги також у комбінації з частими соматичними захворюваннями та ослабленням організму.

4. Неефективна або незакінчена робота логопедів дитячих садків, коли ставиться звуковимова, але недостатня увага приділяється розвитку фонематичних процесів, часто призводить до порушень читання та письма, викликає у цих дітей неуспішність з рідної мови.

5. Великою проблемою для масової школи є відсутність індивідуального підходу до дітей з мовленнєвими вадами та часто безпорадність вчителів та невміння допомогти таким дітям.

6. Діти з ФФН і НВЗНМ страждають від педагогічної занедбаності, наявності недостатньої уваги з боку батьків і вчителів, коли велика кількість помилок на письмі і при читанні, цих дітей пов'язується з їх небажанням і неможливістю вчитися, неухважністю. Все це призводить до поглиблення дефекту та застрягання на ньому, порушення емоційно-вольової сфери.

Ряд вчених (А.Н.Волкова, Ю.З.Гільбух, В. Тарасун) вказують на те, що основними причинами неуспішності дітей із вадами мовлення є низький рівень розвитку таких пізнавальних процесів як мислення, пам'ять, зокрема словесно-логічна пам'ять, увага, сприймання та просторове уявлення, недорозвиток слухомоторної координації, оптико-просторової орієнтації, симультано-сукцесивних функцій.

Формування письма відбуваються за певною закономірністю, визначаються послідовним та закономірним розвитком всіх сторін мовлення (фонематичної сторони, лексичного запасу та граматичної будови). Порушення звуковимови, фонематичного та лексико-граматичного розвитку відображається на порушенні письма та читання. На основі критерій, які виділила Е.Н. Російська, були визначенні такі базові компоненти, які забезпечують процес письма:

1. Функціональні:

- короткочасна та словесно-логічна пам'ять;
- об'єм, концентрація та стійкість уваги;

- слухомоторна координація;
- оптико-просторова орієнтація.

2. Мовленнєві:

- звуковимова;
- фонематичне сприйняття;
- лексико-граматична сторона;

3. Операційна:

- програмування висловлювання;
- фонематичний аналіз;
- реалізація графо-моторних програм.

Для обстеження базових компонентів письма було розроблено схему логопедичного вивчення. У вересні за цією схемою було обстежено 94 учня перших класів загальноосвітньої школи.

Схема обстеження.

Завдання 1. Назви малюнки та визнач спільний звук для всіх слів: Ольга, огірок, обруч, коза, молоко, пісок.

Завдання 2. Порахуй скільки звуків у слові: ох, мак, рука, вода, мило.

Завдання 3. Послухай слова та визнач спільну частину: зайчик, вовчик, хлопчик.

Завдання 4. Поклади скільки смужок скільки слів у реченні: “Бабуся плете”. “Бабуся плете шкарпетки”. “Бабуся плете онукові шкарпетки”.

Завдання 5. Хто з верхи над дівчинкою? А хто внизу? (під дівчинкою).

Завдання 6. Домалюй геометричні фігури. Назви їх.

Завдання 7. Намалюй лінію від крапки дві клітинки - вниз, три клітинки - вправо, чотири клітинки - вниз, одна клітинка верх.

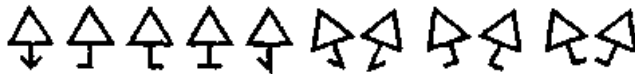
Завдання 8. Знайди лівий верхній кут паперу. Відрахуй дві клітинки донизу і дві клітинки вправо, постав крапку, Починаємо малювати, не відриваючи олівець від паперу: одна клітинка донизу, одна клітинка вправо, дві клітинки донизу, одна вправо, дві догори.

Завдання 9. Обведи по точкам зображення геометричних фігур. Назви ці фігури.

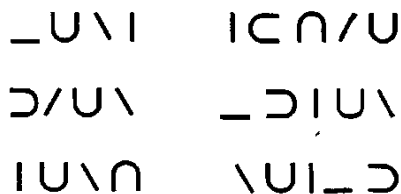

Завдання 10. Знайди фігуру серед інших.

Наприклад, серед

Завдання 11. Змалюй серії зображень (по С. Борель-Мезони).

Завдання 12. Закресли лише задану букву.

АОУАОУИАОУИААОУООУААИ
ААОУЕИИААОУЕУУООАУУААИ
ООААИАОУАОУААОУИИУУОАА

На основі отриманої інформації після аналізу обстеження було виявлено 9 учнів зі схильністю до порушень процесу читання та письма. З них 2 дітей із ЗНМ III рівня, 3 дітей із ФФНМ, 4 дітей із недостатньою готовністю до різних видів мовного аналізу та синтезу, зокрема до звукового аналізу “група ризику”.

Для “група ризику” було розроблено план корекційної роботи вчителя-логопеда для профілактики порушень писемного мовлення. Корекційна робота направлена на розвиток звуко-буквеного аналізу, зорово-просторових функцій, симультано-сукцесивних функцій, аналітико-синтетичної діяльності, формування мовного аналізу та синтезу, розвиток графічних здібностей, лексики, граматичної будови мовлення, подолання дефектів усного мовлення, розвиток дрібної моторики. При складанні програми знайшли відображення ідеї ряду вчених Л.Н.Єфіменкової, Л.Г. Парамонової, Р.И. Лалаєвої, І.Н.Садовнікової. Програма пропонує різні тематики змісту корекційно-розвиваючих занять для отримання позитивної динаміки при створенні передумов для успішного оволодіння писемним мовленням.

Корекційна робота включила такі напрямки:

Формування функціональної готовності:

1. Розвиток уваги та зорового сприйняття;
2. Розвиток короткочасної та словесно-логічної пам'яті;
3. Формування та розвиток просторового орієнтування;
4. Розвиток сукцесивних здібностей;
5. Розвиток слухомоторної координації.

Формування усно-мовленнєвої діяльності:

1. Формування фонематичної сторони мовлення.
2. Розвиток фонематичного сприйняття.
3. Розвиток лексико-граматичної сторони мовлення.

Формування операційної готовності:

1. Формування зв'язного мовлення (вміння планувати мовленнєве висловлювання та відбирати необхідні мовленнєві одиниці).
2. Розвиток мовленнєвого аналізу та синтезу.
3. Розвиток складового аналізу та синтезу.
4. Розвиток фонематичного аналізу та синтезу.
5. Розвиток дрібної моторики та зорово-рухової координації.
6. Формування графічних навиків.

Календарний план профілактичної роботи з учнями 1 класів щодо попередження порушень писемного мовлення

Тема	Завдання	Зміст роботи	Кількість годин
<i>Розвиток фонетико-фонематичних процесів, слухомовленнєвої пам'яті</i>			
Звуки.	-Формування уявлення про мовлення, як засіб спілкування з дітьми; -Розвиток артикуляційної моторики; - Розвиток слухової та зорової уваги.	- Розвиток артикуляційної моторики. - Знайомство зі звуками (мовленнєвими та не мовленнєвими); -Диференціація мовленнєвих та не мовленнєвих звуків; - Розвиток слухової уваги, сприймання, пам'яті, логічного мислення.	4
Голосні звуки	- Розвиток загальної рухливості органів артикуляції, вміння виділяти голосні звуки із ряду звуків.	-Артикуляційна гімнастика перед дзеркалом для нижньої щелепи, губ, язика; - Уточнення ізольованої артикуляції голосних звуків в складах, словах,	4

		фраз; -Чітке поскладове промовляння різного мовленнєвого матеріалу	
Приголосні звуки	- Розвиток загальної рухливості органів артикуляції, вміння виділяти приголосні звуки із ряду звуків.	-Уточнення артикуляції приголосних звуків; -Чітке поскладове промовляння різного мовленнєвого матеріалу (складів, слів, фраз);	4
Місце звука в слові	- Розвиток загальної рухливості органів артикуляції, вміння виділяти приголосні та голосні звуки із ряду звуків.	- Навчити дітей чути, виділяти та визначати місце заданого звуку в слові; -Відпрацьовувати навички диференціації позиції звуку у слові;	4
Звук, склад. Наголос (Розвиток фонематичного сприймання).	- Розвиток чіткої слухової диференціації голосних та приголосних, близьких по акустико-артикуляційним ознакам.	- Вправи на розрізнення на слух слів з опозиційними приголосними (дим-тин, коса-коза); - Вправи на розрізнення слів з різним наголосом (за 'мок-замо 'к, ти 'ли-тили '), - Вправи для виділення наголошеного складу в словах різної довжини (вода, водолаз, водяний).	4
Мовленнєвий аналіз та синтез.	Розвиток навиків поділу речень на слова, слів на склади, складів на звуки.	- Вправи на поділ речення на слова, слова на склади і звуки; -Складання речень за схемами: <i>По гілках стрибала білка.</i> (за опорними картинками); - Складання речень за серією	4

		сюжетних картинок; - Зорові диктанти (геометричних фігур, елементів прописних букв) - Слухові диктанти (написання букв, складів, слів).	
Робота над слухо- мовлен- нською пам'яттю.	Розвиток об'єму слухомовленнєвої пам'яті.	- Повторення слів, фраз, віршів, чистомовок. Наприклад: Кричав Архип, Архип охрип, Не треба Архипу Кричати до хрипу	4
<i>Робота над гностико-практичним процесом</i>			
Робота над зоровим сприйманням (буквенним) гнозисом)	- Розвиток зорового сприймання букв.	- Реконструкція вивчених букв; - Вправи на реконструкцію вивчених букв, складання із елементів, дописування прописних букв, знаходження помилок при написанні прописних букв.	4
Робота над праксом кисті руки	- Розвиток чітких диференційованих рухів дрібної моторики, графомоторних навиків	- Тренування в пробах динамічного праксису (кулак – долоня – ребро); - Прописування букв у повітрі, а столі; - Обведення букв по крапках; - Штрихування контурних зображених предметів; - Використання для запам'ятовування траєкторії букв з фанери, пластиліну; - Вправи з письма по спеціальним трафаретам (лінійка із вдавненими буквами); - Вправи з прописами.	4
<i>Лексико-граматичне оформлення мовлення</i>			

Розвиток лексико-граматичних категорій	- Розвиток морфологічного аналізу. 78	- Підбір однокореневих слів (пісок, пісочок, пісочниця); - Придумування слово-сполучень, речень за опорними словами, сюжетними картинками	4
Розвиток лексико-граматичних категорій	- Розвиток лексико-семантичних зв'язків.	- Пояснення багатозначності слів: золота осінь, золоте серце, свіжі фрукти, свіже дихання, свіже повітря; - Придумати іменники до прикметників: пухова (хустина), пуховий (сніг), пухнастий (заєць).	4
Співвідношення іменників з різними частинами мови за родами, числами, відмінками.	- Диференціація відмінкових закінчень.	- Тренувальні вправи на узгодження іменників, прикметників за відмінками: темно-вишнева хустина, квітуха акація.	4
Речення	Розвиток синтаксичного аналізу.	- Складання речень за поданим словом; - Робота з деформованими реченнями; - Вправа "Знайди помилку" в реченні.	4
Робота над зв'язним мовленням	Розвиток зв'язної усного мовлення.	- Складання усних розповідей за серією картинок.	6

Список використаних джерел

1. Бастун М.А. Диференційна діагностика шкільного невстигання та стратегія його корекції.// Практична психологія, 2000. – 24 с.
2. Зинченко С.Н. Почему детям бывает трудно учиться.–К.: Рад.школа, 1990. – 56 с.
3. Колясова А.М. Индивидуальный подход к учащимся начальной школы.–М: Государственно учебно-педагогическое издательство министерств прос-вещения ФСФСР, 1988. – 104 с.
4. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред.. М.К.Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672с.
5. Корекция акустической дисграфии.. Конспекты занятий для логопедов / Е.В. Мазанова. М. : Издательство ГНОМ и Д, 2006. – 184 с.
6. Мазанова Е.В. Коррекция аграматической дисграфии. Конспекты занятий для логопеда / Е.В. Мазанова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2006. – 136 с.

Study of formed of pre-conditions to forming of the writing broadcasting for the students of 1 classes, developed chart of inspection, and calendar-thematic planning for children from.

Keywords: writing broadcasting, pre-conditions, base components, gotovnist.

Отримано 25.2.2012

УДК 378.09

О.О. Лапп

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ (ДЕФЕКТОЛОГІЧНОЇ) ОСВІТИ

У статті висвітлюється авторський погляд на проблему організації педагогічної практики магістрів за напрямком "Спеціальна (дефектологічна) освіта". Описаний зміст практики, вказані професійні компетенції, які засвоюють магістранти.

Ключові слова: спеціальна (дефектологічна) освіта, магістратура, професійні компетенції, педагогічна практика.